

30 juni 1960: Patrice Lumumba neemt onverwacht het woord op de ceremonie voor de onafhankelijkheid van Congo, nadat eerder koning Boudewijn had gesproken. © belga

+ **Befaamde speech van Patrice Lumumba na 66 jaar teruggevonden in Rijksarchief: “Waarom zag niemand er het belang van in?”**

Bijna 66 jaar na datum is het originele exemplaar van Patrice Lumumba's onafhankelijkheidsspeech teruggevonden in het rijksarchief. Archivaris Gertjan Desmet stootte haast per ongeluk op die vijf pagina's van onschatbaar historisch belang: “Hoe kan het dat zo een sleuteltekst nooit die aandacht heeft gekregen?”

Heleen Debeuckelaere

12 mei 2026 om 23:59

Luisteren

Delen

Bestaat er zoiets als een ‘geboorteakte van een natie’? Woorden die, eenmaal uitgesproken, een nieuwe wereld creëren? Voor haast 15 miljoen Congolezen werden die uitgesproken op 30 juni 1960, en ze markeerden het afscheid van 75 jaar brutale onderdrukking en uitbuiting. De papieren die voor Patrice Lumumba lagen toen hij die befaamde speech afstak, zijn te vinden in een blauwgrijze map op de eerste verdieping van een oude papierfabriek in Brussel, ook gekend als ARA2, een depot van het Rijksarchief.

Daar gaat archivaris Gertjan Desmet dag in dag uit door de stapels papier die er maar blijven binnenkomen, soms met hele paletten. Desmet werkt voor het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (Cegesoma), dat zich buigt over de 20ste-eeuwse conflictgeschiedenis en dat sinds 2016 deel is van het Rijksarchief.

Voor Desmet liggen grote gladde bladen, licht vergeeld en donkerder aan de randen. Telkens staat op één zijde tekst, nog met een typemachine geschreven, in het Frans. Als je met je vingertoppen over de achterkant glijdt, voel je de afdruk die de letterstaven hebben achtergelaten op het papier. “Zo weet je dat het geen kopie is”, legt Desmet uit. Hou je de pagina’s tegen het licht, dan kun je het watermerk van de Belgische koloniale administratie er zien doorschijnen.

De gekaapte ceremonie

Boven aan het eerste blad staat die zo bekende aanhef, “*Congolais et Congolaises*”, waarna Patrice Lumumba zijn Congo onafhankelijk van België zou verklaren. Het was een legendarisch moment. De eerste democratisch verkozen premier van Congo besteedde het spreekgestoelte, na eerdere toespraken van koning Boudewijn en de nieuwe president Joseph Kasavubu, maar vooral: tegen alle afspraken in. “Het was een poging van Lumumba om het kapen van de ceremonie door de koning ongedaan te maken. Die had net een heel paternalistische speech gegeven”, zegt Ludo De Witte, de socioloog die in 1999 naar buiten kwam met de baanbrekende studie *De moord op Lumumba*.

Archivaris Gertjan Desmet vond de speech terug. © Kristof Vadino

“Maar kijk hier eens bovenaan”, wijst Desmet op het oude papier. “Daar staat ook ‘Sire’ geschreven, gevolgd door ‘excellences, mesdames et messieurs’. Volgens de overlevering richtte Lumumba zich eerst tot het volk en negeerde hij de mensen in de zaal. Een grove belediging, vonden sommigen. Maar hier staat zo’n begroeting wél geschreven, en als je heel goed naar de volledige opname luistert, hoor je het hem ook zeggen terwijl de microfoon wordt aangesloten.” Het is maar een van de vele nieuwe pistes die Desmets onderzoek naar boven brengt.

Puzzelen

De vondst van het document lijkt wel een mengeling van puur toeval – want hoe vind je vijf pagina’s terug in de meer dan 50 kilometer papier die in ARA2 worden opgeslagen – en een frisse blik op oude vanzelfsprekendheden. “De legende ging dat Lumumba het document had achtergelaten op zijn spreekgestoelte. Of het zou bij Jean Van Lierde, een Belgische pacifist en medestander van Lumumba, zijn terechtgekomen. We hebben Van Lierdes archief doorgenomen, tevergeefs. Maar dat heeft mijn voelsprietten geactiveerd”, vertelt Desmet.

Niet veel later was het dan toch prijs. Die vijf licht vergeelde pagina’s doken op in de collectie ‘Dagboeken en Manuscripten’. Ze bleken in 2004 aan Cegesoma geschonken te zijn. “Ik was die collectie aan het inventariseren toen ik in september 2022 op een autobiografie stootte van Jean Rigot, een lijnpiloot die in Belgisch-Congo had gewerkt.

Daarbij zat een fotokopie van de speech, en niet veel later iets wat leek op het originele exemplaar.”

Rigot zou het document gekregen hebben van de vrouw van ene Piet Lenain, een voormalige journalist van *Het Laatste Nieuws* en in 1960, op het moment van de toespraak, ambtenaar in de koloniale administratie. Meer specifiek was hij de nummer twee van het Commissariaat-Generaal voor Voorlichting – deels een communicatiedienst, deels een propagandamachine. “Lenain was die dag aanwezig in het Palais de la Nation, het was zijn taak om met zijn collega’s zo snel mogelijk alle relevante informatie door te spelen aan de aanwezige journalisten. Onder andere dus ook de inhoud van die onaangekondigde speech van de nieuwe premier van Congo.”

Lenains functie verklaart dus waarom hij die speech in handen had gekregen. Dat geeft de vondst geloofwaardigheid. Maar voor een archivaris als Desmet is er veel meer nodig om te besluiten dat het hier echt gaat om het exemplaar dat Lumumba in zijn hand hield die dag. Daarvoor is er een grondige historische kritiek nodig. “Ik was er lange tijd niet van overtuigd dat het écht zijn exemplaar was. Van dit document gaan er zoveel verschillende versies de ronde.”

Maar iedere ontdekking, ieder puzzelstuk, wees er toch op dat de gevonden papieren de echte waren. “Hoe meer ik probeerde zaken uit te sluiten, hoe meer ik tot de conclusie kwam dat dit met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid het origineel is.” De vouwlijnen in de papieren komen overeen met wat te zien is op videobeelden van Lumumba aan het spreekgestoelte. De tekst met notities en aanpassingen komt vrijwel exact overeen met de speech zoals die werd gegeven die dag. En ten slotte: het handschrift waarmee sommige notities die bij de tekst geschreven zijn, kon worden geïdentificeerd als dat van Lumumba.

-je vous demande à tous de
des augmentations de salaire inconsidérées avant
temps de mettre sur pied le plan d'ensemble par lequel je vais
assurer la prospérité de la nation;

-je demande à tous les ~~Congolais~~ de ne reculer devant aucun
sacrifice pour assurer la réussite de notre grandiose entreprise;

-je vous demande enfin de respecter inconditionnellement la
vie et les biens de vos concitoyens et des étrangers établis ^{dans} ~~sur~~
notre ^{pays} ~~territoire~~; si la conduite de ces étrangers laisse à désirer,
notre justice sera prompte à les expulser du territoire de la
République; si par contre leur conduite est bonne, il faut les
laisser en paix, car eux aussi travaillent à la prospérité de notre
pays.

*L'indépendance du Congo marque un pas décisif
la libération totale et complète de
l'Afrique.*

Het meest opvallende zijn de notities in blauwe, groene en paarse inkt, in verschillende handschriften. © Kristof Vadino

Uit die notities valt nog veel te leren. “Je ziet blauwe, groene en paarse inkt, in verschillende handschriften. Er hebben duidelijk verschillende handen aan dit document gewerkt”, zegt Desmet. “De tekst werd verschillende keren herwerkt en aangepast. Een hele reeks retorische vragen werd omgevormd tot vaststellingen, en zo minder bijtend gemaakt. ‘Wie kan ooit de ironie, beledigingen, slagen vergeten die we ’s ochtends, ’s middags en ’s avonds doorstonden?’ werd vervormd tot ‘wij hebben ironie, beledigingen, slagen gekend’. “Daarna was aanvankelijk getypt ‘dit alles zullen we nooit vergeten’, en dat werd vervangen door ‘we hebben er diep door geleden.’”

Bronkritiek

De toespraak uit de handen van Lumumba is verre van de enige reproductie van de speech. Andere kopieën, eerdere drafts, mooi uitgetypte eindversies, al die exemplaren deden al de ronde. Door alle versies van de tekst die op 30 juni 1960 werd verdeeld in de juiste volgorde te plaatsen, kon Desmet traceren wat er wanneer aan de tekst werd veranderd, en in sommige gevallen ook door wie. “Je ziet dat Lumumba helemaal op het einde een paar echt panafrikanistische (*beweging die samenwerking tussen alle mensen van Afrikaanse origine bepleit, red.*) zinnestukjes heeft toegevoegd, zoals die ‘leve de eenheid van Afrika’ op het einde. Mij lijkt het – maar dat is een hypothese, en ik ben geen politicoloog – dat hij hier niet zozeer wou afzwakken, maar de tegenstelling Congo versus België wilde overstijgen. Dat hij echt een panafrikanistisch appel wou doen.”

“Ik heb die toespraak altijd, en dan vooral de conclusie, gezien als een tekst waarin Lumumba toch ook probeert om bruggen te bouwen, en dus minder de boeman is zoals men hem hier heeft proberen af te schilderen”, zegt Sibö Kanobana. Hij is de auteur van het boek *Lumumba's droom*, waarin hij het gedachtegoed van de vermoorde premier analyseert aan de hand van zijn brieven en speeches. “Dat zien we in die bronkritiek van Desmet (*die we hem lieten inkijken, red.*) ook naar voren komen. Toen ik onderzoek deed voor mijn boek, schrok ik ervan hoe weinig primaire bronnen er uit die tijd eigenlijk vindbaar zijn, en hoe weinig onderzoek ernaar is gedaan. Dan vraag je je natuurlijk af welk doel dat dient. Het is makkelijker om het heel eenzijdig negatieve beeld van Lumumba van die jaren te laten doorleven als er gewoon geen onderzoek plaatsvindt dat die mythe door kan prikken.”

Blinde vlek

Het weinige historische onderzoek en archiefwerk over die jaren valt ook Desmet op. “Ik heb bijvoorbeeld nergens een perfecte transcriptie van de toespraak gevonden. Terwijl geluidsopnames online staan. Hoe kan het dat zo een sleuteltekst nooit die aandacht heeft gekregen?” In zijn onderzoek botste Desmet op een zeer beperkte hoeveelheid informatie of onderzoek over hoe de toespraak exact tot stand kwam. Welke pen zat achter al die verschillende handschriften? Ook over het Commissariaat-Generaal waar Lenain werkte, kon hij weinig vinden.

“Dit document stond al bijna twintig jaar duidelijk beschreven in de Cegesoma-archiefcatalogus zonder dat iemand er het belang van inzag. Ik heb ook niet de indruk dat er door de jaren heen intensief naar is gezocht. Vanwaar dan die blinde vlek? De mythologisering en interesse rond de figuur van Lumumba zijn nochtans niet min, net als de recente aandacht voor dat koloniale systeem.” Voor Desmet is er de voorbije jaren veel aandacht gegaan naar de geschiedenis van ideeën of het vertellen van ‘pakkende verhalen’. Misschien is het tijd voor een kleine koerscorrectie, en mag er weer wat meer aandacht gaan naar de klassieke bronnenkritiek, en naar de structuren en de instellingen van weleer, vindt Desmet.

Ook volgens De Witte, die in 2015 wél al eens een kopie van de toespraak uit de archieven kon opduikelen, is het nieuwe onderzoek van Desmet een lichtpunt in een verder heel somber landschap. “Tot zeer onlangs, tot de dekoloniale beweging die een paar jaar geleden op gang kwam, waren Lumumba en de geboorte van het neokolonialisme onderwerpen die vermeden werden. Toen ik *De moord op Lumumba* uitbracht, zei een professor mij: ‘Dit is een onderwerp waar we over zwijgen.’ Die weigering om echt à fond in te gaan over dit onderwerp geeft aan dat er nog een heel grote weerstand is bij het officiële België om het koloniale verleden echt in de ogen te kijken.”

Kapotte lift

De gevolgen zijn niet min. In zijn onderzoek naar die andere postkoloniale moord – die op de Burundese premier Louis Rwagasore in 1961 – merkte De Witte op dat heel wat primaire bronnen door de jaren heen zijn verdwenen. “Het is een probleem van middelen en van politieke wil. Dit soort onderzoek vraagt expertise, tijd en middelen. Daar stukt het.” Desmet en zijn collega’s kunnen erover meespreken. Afgelopen zomer was archiefonderzoek in ARA2 maandenlang onmogelijk. De oorzaak: één kapotte lift.

De lift is ondertussen hersteld, maar heel veel onderzoekstijd is daarmee verloren gegaan. “Het is ons werk correcte en authentieke informatie te geven aan wie het maar vraagt. Dat kunnen kinderen zijn die op zoek zijn naar het collaboratieverleden van hun ouders, notarissen die een originele akte nodig hebben, slachtoffers van oude misdrijven die het gerechtelijke dossier komen lezen én ten slotte historici die onderzoek doen. Maar wie nu een afspraak in het archief wil maken, moet minstens twee maanden wachten.”

Het Rijksarchief heeft het aantal dagen dat de leeszaal open is moeten terugdringen tot drie dagen per week. “In Frankrijk heeft het nationale archief dubbel zoveel mensen in dienst per meter archief als wij. Het Cegesoma ging in 15 jaar van bijna vijftig mensen naar veertien. Je wil niet weten hoeveel overuren ik heb staan. Toch doen we koppig door.”

Wat er nu met het document moet gebeuren, is niet duidelijk. Desmet heeft zijn collega’s in Congo van zijn vondst op de hoogte gebracht. “De rest laat ik in de handen van de experts op dat vlak. Ik heb mijn werk gedaan.”

[Lees hier de toespraak van Lumumba en het onderzoek van Gertjan Desmet](#)

LEES OOK

Welke rol speelde graaf Etienne Davignon, de enige van de beschuldigen die nog in leven is, in de moord op Lumumba?

Binnenland

Archief

Patrice Lumumba

Boudewijn van België

[Fout gezien? Meld het ons hier](#)